

1970

De strijd om professionele autonomie

De spanning tussen de eisen van het beroep en die van de werkgever

Dit studieboek uit 2022 van de hand van Jurja Steenmeijer brengt de kaders, regels, richtlijnen en het beleid in kaart waarbinnen (toekomstige) sociaal werkers hun werk verantwoord, zorgvuldig en autonoom kunnen uitoefenen.

TEKST JAN WILLEM BRUINS & EELCO BOSS # VERTROUWENSRELATIE – GELIJKWAARDIGHEID – ROLCONFLICT – TWEE PETTEN-PROBLEMATIEK

Een rode draad in de geschiedenis van beroepsverenigingen van sociaal werkers is de belangenbehartiging voor het beroep. Een terugkerend thema daarbij is de spanning tussen het beroep en de functie die in dienst van een organisatie wordt uitgeoefend.

Al in 1960 – dus nog voor de democratiseringsbewegingen aan het einde van dat decennium – organiseren de beroepsvereniging en de Raad voor Maatschappelijk Werk (vooral bestaande uit werkgevers) een tweedaagse conferentie over dit thema. Directeur Bakker van de NBMW meldt dat de beroepsvereniging regelmatig wordt geraadpleegd omdat meningsverschillen over wat het beroep vraagt en wat de werkgever wil steeds vaker leiden tot arbeidsconflicten. Voor haar is de instelling een instrument van het beroep. Ze vergelijkt het met ziekenhuis: het bestuur van het ziekenhuis zou toch ook niet kunnen voorschrijven hoe een oncoloog moet behandelen: 'Zo komt het mij uitzonderlijk voor dat besturen van instellingen voor maatschappelijk werk besluiten kunnen nemen over de uitvoering van het werk zonder daarin hun beroepskrachten te horen...'

Die spanning tussen beroep en functie doet zich vaak nog nadrukkelijker voor als sociaal werkers een dienstverband als ambtenaar hebben, bijvoorbeeld als raadsonderzoeker bij de Raad voor de Kinderbescherming of als reclasseringsambtenaar. Voor deze beide beroepsvarianten loopt deze spanning rond 1970 hoog op als de geest van de democratiseringsbeweging het werk bereikt. De maatschappelijk werkers in de functie van reclasseringsambtenaar vinden dat zij hun werk als hulpverlener niet goed kunnen verenigen met hun werk als uitvoerder van justitiële taken. Bij dat laatste ligt de nadruk op het 'straffen' en 'beschermen van de samenleving'. Bij de beroepswaarden hoort het belang van een vertrouwensrelatie die zo veel mogelijk op gelijkwaardigheid is gebaseerd en die verhoudt zich niet tot de hiërarchische verhouding tussen cliënt en de instellingen voor strafrechtpleging. Ook de verplichte rapportages over hun cliënten vinden ze niet passend bij het hulpverlenen vanuit de vertrouwensrelatie.

Democratisering

Uit een onderzoek blijkt dat ongeveer de helft van de maatschappelijk werkers bij de reclassering van mening is dat ze zich in een rolconflict bevindt omdat de belangen van de cliënt en justitie onverenigbaar zouden zijn. Begin 1970 schrijven 252 maatschappelijk werkers een 'open brief' aan de besturen van hun instellingen waarin zij pleiten voor meer democratische besluitvorming door professionals een plaats te geven in de instellingsbesturen. Meer professionele autonomie vraagt niet alleen om een andere bestuurscultuur, ook de wijze waarop de reclassering is georganiseerd als onderdeel van justitie en het ministerieel toezicht dient veranderd te worden. Er volgt in dat jaar een gesprek tussen de staatssecretaris van Justitie K. Wiersma en de Nederlandse Vereniging van Maatschappelijk Werkers.

In dat gesprek erkent de staatssecretaris dat er verschillen zijn in de positie van maatschappelijk werkers die binnen een justitieel kader werken en die daarbuiten werken. Maar hij houdt vast aan het beginsel dat werk van maatschappelijk werkers bij de reclassering in de wet geregeld is. De beroepsvereniging stelt daartegenover dat professionals vanuit vakkennis moeten kunnen werken met voldoende professionele autonomie. Als justitie voor het reclasseringswerk van goed opgeleide maatschappelijk werkers gebruik wil maken, dan moeten de beginselen van hun beroepsopvatting serieus genomen worden door het ministerie.

Het meningsverschil leidt wel ergens toe. Het ministerie toont zich gevoelig voor het feit dat niet alleen de reclasseringswerkers maar ook hun instellingen meer autonomie willen. Die autonomie komt er, zij het ten dele. Het ministerieel toezicht wordt meer op

De zaak Christientje

In februari 1970 besteedt VA-RA-ombudsman Marcel van Dam op de televisie aandacht aan de dreigende uitzetting van het 3-jarige meisje Christientje, dat verblijft in een pleeggezin en oorspronkelijk uit België komt. De Raad voor de Kinderbescherming is met een negatief rapport over de pleegouders gekomen en steunt de uitzetting. Maar dat rapport staat diametraal tegenover de oorspronkelijke rapportage van de Eindhovense maatschappelijk werker Gerard van de Ven. Hij is stom verbaasd en hij wil daarover

contact opnemen met de pleegouders. Dat wordt hem door de Raad voor de Kinderbescherming, zijn werkgever, verboden. Van de Ven trekt zich daar echter niets van aan. Hij laat zijn beroepsethiek zwaarder wegen en overhandigt de ouders zijn eigen rapport.

De Raad besluit de maatschappelijk werker te ontslaan, waarna een rel is geboren. Het is de eerste keer dat een arbeidsconflict tussen een sociaal werker en zijn werkgever breed wordt uitgemeten in de media. De NVMW stelt zich vierkant achter Van de Ven op.

In de jaren zeventig treden de spanningen tussen de professionele werker en hun werkgevers of de overheid met een steeds grotere regelmaat voor het voetlicht (zie de kaders 'De zaak Christientje' en 'De arrestatie van Julius van der Werf'). De beroepsvereniging springt ook voortdurend op de bres voor professionals die erdoor in de problemen komen. De spanning tussen de eisen van het beroep en de wens van de werkgevers blijft echter bestaan. In 1991

...handelswijze beroepen
...als maatschappelijk wer-
...heeft dit terecht gedaan.
...conclusie is de commissie van
...inzake de beroepscode van
...happelijk werkers na
...onderzoek

27

constateert Leo van der Holst, voorzitter van de Landelijke Vereniging van Maatschappelijk Werkers: 'De grote zorg van het LVMW-bestuur is nu, dat er een steeds groter spanningsveld gaat ontstaan tussen de kwaliteitseisen van het beroep en de beroeps-uitoefening en de eisen die er door de werkgevers en managers worden gesteld aan een goede bedrijfsvoering.'

Sinds de decentralisaties in 2015 nam het aantal sociaal werkers met een dienstverband als ambtenaar met duizenden toe. Recent

Het *Limburgs Dagblad* besteedt op 27 juni 1970 een halve pagina met een cartoon aan opstandige maatschappelijk werkers.

legde de huidige beroepsvereniging, de BPSW, aan deze sociaal werkers de vraag voor wat dat nieuwe dienstverband betekent voor hun professionele autonomie. Uit de vele reacties van sociaal werkers op deze vraag blijkt dat de spanning tussen beroep en functie nog altijd aanwezig is.

De BPSW wordt er regelmatig mee geconfronteerd. Ze ondersteunt professionals met informatie, publicaties en scholing. Zo werkte de BPSW in 2020 mee aan een publicatie van de VNC over deze twee-petten problematiek. Daarin wordt duidelijk beschreven dat sociaal werkers zich kunnen beroepen op de eigen professionele beginselen, ook als zij werkzaam zijn als ambtenaar, en dat dit zelfs wettelijk geborgd is. En al eerder ontwierp de beroepsvereniging een zogenaamd 'professioneel statuut' waarin werkgever en sociaal werker afspraken maken over de professionele autonomie. Dit professioneel statuut is opgenomen in het beroepsprofiel van de sociaal werker.

De arrestatie van Julius van der Werf

Op 7 maart 1974 wordt Julius van der Werf, maatschappelijk werker bij Pro Juventute, een jeugdbeschermingsinstelling in Leeuwarden, hardhandig van de straat geplukt door twee agenten en voor verhoor meegenomen naar het politiebureau. Hij wordt beschuldigd van 'opzettelijke onttrekking van een minderjarige aan het wettig gezag'. De dag ervoor is hij gebeld door een medewerker van Release Haarlem, een alternatieve jeugdhulpinstelling, waar twee minderjarige meisjes van 16 en 17 uit Leeuwarden zijn opgevangen. Ze hebben een conflict met hun ouders, maar willen terug naar Leeuwarden. Van der Werf belooft hen de ouders vooralsnog niet in te lichten, regelt tijdelijk een gastgezin zodat hij de volgende dag met de meisjes in gesprek kan gaan over het oplossen van de problemen thuis. Nadat hij 's ochtends de meisjes zover krijgt weer met hun ouders te gaan praten, wordt hij op weg naar zijn auto gearresteerd en verhoord. De ouders hebben aangifte van vermissing gedaan en de politie wil weten waar de meisjes zijn. Van der Werf weigert echter het adres prijs te geven, waarna hij in de cel belandt en er uiteindelijk een rechtszaak tegen hem wordt aangespannen. De zaak trekt veel media-aandacht en de NVMW biedt Van der Werf alle steun. Voor de NVMW is het een principekwestie: Van der Werf is een gediplomeerd maatschappelijk werker, werkzaam bij een erkende jeugdzorginstelling, die zich aan de beroepscode voor maatschappelijk werkers heeft gehouden: hij heeft een zwijgplicht ten aanzien van vertrouwelijke gegevens van zijn cliënten, ook al zijn deze minderjarig.

Tijdens de rechtszaak in Leeuwarden, met een afgeladen publieke tribune, betoogt de officier van justitie dat: '(...) de ouderlijke macht een absolute macht is en dat dat in alle eeuwen en beschavingen zo is geweest.' Van der Werf is volgens hem een 'overtuigingsdader', die doet wat zijn geweten hem ingeeft, ook al druist dat tegen de letter van de wet in. Aan de beroepscode heeft de officier geen enkele boodschap.

Als getuige-deskundige licht NVMW-vertegenwoordiger Bertje Jens uitvoerig toe wat de beroepscode inhoudt. Met succes: Van der Werf wordt vrijgesproken. Het Openbaar Ministerie procedeert echter door tot aan de Hoge Raad. Ook bij hoogste rechter vangt het om bot. De uitspraak van de Hoge Raad heeft een enorme uitwerking: zowel de status van de beroepscode wordt juridisch erkend als de positie van minderjarigen wordt versterkt. Zij worden niet langer automatisch teruggebracht als ze na grote problemen het ouderlijk huis ontvluchten.

Fragment uit het verslag dat Julius van der Werf zelf schreef ten behoeve van zijn rechtszaak.

Hierna ontmoet ik de ouders van Betty, zoals afgesproken, op besprek met hen de problemen die Betty aan mij heeft verteld en breng de haar voorgestelde oplossing over. De ouders kunnen hierin meegaan maar willen toch graag eerst een gesprek met Betty. We spreken af dat ik dit voorstel aan Betty zal overbrengen en dat ik hen binnen een half uur zal bellen. Zij gaan hiermee akkoord.

Ik loop niets vermoedend naar mijn auto en twee mannen grijpen mij vast. Ik vraag hen wie zij zijn. Zij zeggen dat zij rechercheurs zijn en dat ik onmiddellijk mee moet naar het politiebureau. Ik zeg hen dat ik eerst mijn en het bureauhoofd wil bellen. Ik vraag een uur respijt om de zaken af te ronden waarna ik mij zal melden. Dit wordt geweigerd. Ik moet mijn mond houden en ze duwen mij in de auto. In de auto merkt de ene rechercheur op dat zij er wel voor zullen zorgen dat ik mijn baan kwijt raak. De andere rechercheur zegt dat hij hoopt dat de moeder van één meisjes sterft zodat ik een nog zwaardere douw zal krijgen.

Op het politiebureau zegt een der rechercheurs dat ik ingesloten moet worden. Ik moet al mijn bezittingen afgeven en ik word naar een cel gebracht. Dit alles ondanks het feit, dat de recherche ervan op de hoogte is, dat ik het contact tussen Annie en haar vader al hersteld heb. Ik wens een advocaat, maar deze wordt mij geweigerd.